

तीन

नेपाल टेलिभिजनमा समाचार : अपरिवर्तनीय शैली

रमा सिंह

पत्रकारको कलमको शक्तिले विश्वलाई नै हल्लाउन सक्छ भन्ने गरिन्छ। टेलिभिजनमा त कलम सँगसँगै क्यामराको 'हुबहु' देखाउने शक्ति पनि हुने भएकोले यसको प्रभावकारिता बढी भएको हो। सन् १९८० को दशकपछि विद्युतीय सञ्चारमाध्यमको रूपमा इन्टरनेट र अनलाइन पत्रकारिताको विकास भएपछि समाचार प्रसारणको क्षेत्रमा अर्को आयाम थपिएको छ। तर पनि टेलिभिजन प्रसारणको प्रभावकारिता र लोकप्रियता कम भएको छैन।

यस लेखमा नेपाल टेलिभिजनबाट प्रसारित समाचारलाई आफ्नो अनुभवको आधारमा केलाउने प्रयास गरिएको छ। यसका ऐतिहासिक पक्षलाई लेखको आरम्भमा प्रस्तुत गरिएको छ। त्यसपछि समाचार उत्पादन र प्रसारणका तीन काम— रिपोर्टिङ, सम्पादन र वाचनका विभिन्न पक्षबारे चर्चा गरिएको छ। त्यसपछि विभिन्न राजनीतिक कालखण्डमा नेपाल टेलिभिजनको समाचारले भोगेका कथाहरूको प्रस्तुति छ र लेखको अन्तमा निष्कर्ष राखिएको छ।

समाचार प्रसारणको आरम्भ

वि.सं. २०३८ मा राष्ट्रिय पञ्चायतको अधिवेशनमा सरकारको नीति तथा कार्यक्रमसम्बन्धी सम्बोधन गर्ने क्रममा तत्कालीन राजा वीरेन्द्रद्वारा नेपालमा टेलिभिजन स्थापनाको आवश्यकता भएकोले सम्भाव्यताको लागि अध्ययन गर्न निर्देशन दिइएको थियो । तर त्यस बेला नेपालजस्तो भौगोलिक विकटता भएको देशका निम्ति टेलिभिजनको आवश्यकता छैन भन्ने आवाज पनि नउठेका होइनन् ।

तत्कालीन व्यवस्थापिका (राष्ट्रिय पञ्चायत) मा पनि राष्ट्रिय पञ्चायतका सदस्य (रापंस) हरूमाभ नेपालजस्तो गरिब राष्ट्रको लागि यो महँगो हुन्छ भन्ने विषयमा बढी चर्चा परिचर्चा भएको थियो । त्यस बेलाको राष्ट्रिय पञ्चायतमा उठेका केही रोचक प्रसङ्गहरू यहाँ प्रस्तुत गर्दा सान्दर्भिक होला । धादिङका हरिबहादुर थापाले कति पानीमा कति पिठो र कति नुन हालेमा त्यसलाई पौष्टिक आहार मानिन्छ भन्नेसम्मको सामान्य ज्ञान वा जानकारी नभएका जनताका लागि टेलिभिजन प्रसारणको माध्यम महँगो हुने भएकोले देशले धान्न नसक्ने बताएका थिए ।

बफाङका प्रकाशबहादुर सिंहले ३/४ घण्टाको उकालोओरालो हिँडेर पानी बोक्नुपर्ने पहाडी भेगका जनतालाई टेलिभिजनभन्दा धारा, बाटो, नहरजस्ता विकासको पूर्वाधारको खाँचो औँल्याएका थिए । अर्का रापंस खोटाङका परशुराम राईको तर्क थियो, “टेलिभिजनले मानिसलाई नाच्ने गाउने मात्र बनाउँछ र विलासितातिर बढी उन्मुख गराउँछ ।”^१

त्यति बेला राष्ट्रिय पञ्चायतकै ७५ प्रतिशत सदस्यले टेलिभिजन प्रसारण आफ्नै आँखाले देख्न पाएका थिएनन् । तसर्थ सुनेका कुरालाई जोड घटाउ गर्दा उठेका आवाज थिए ती । टेलिभिजन माध्यमले मनोरञ्जन मात्र नभई, समाजका कृरीति, विकृति विसङ्गतिलाई पनि उजागर गर्न सक्छ र विकासको गतिलाई अधि बढाउन सहयोगी भूमिका खेल्न सक्छ भन्ने कुरामा धेरैलाई विश्वास भएन । तर हुनेखाने नेपालीका घरमा टेलिभिजन सेटले प्रवेश पाइसकेका थिए र नेपाली आकाशमा सजिलै उपलब्ध एक मात्र टेलिभिजन च्यानल दूरदर्शन हेर्न थालिसकिएको थियो ।

^१ त्यति बेला रेडियो नेपालमा काम गरिरहेको हुनाले बैठकको रिपोर्टिङका लागि म राष्ट्रिय पञ्चायतमा बरोबर जान्थे । त्यस्तै एक बैठकमा यस्ता प्रसङ्गहरू उठाइएको थियो ।

देश विकासमा टेलिभिजन प्रविधिको आवश्यकता छ वा छैन भन्ने विषयमा मन्थन भइरहे पनि २०४१ माघ १७ मा परियोजनाको रूपमा नेपाल टेलिभिजनको स्थापना भयो । २०४२ पुस १४ देखि यसले अन्य कार्यक्रमका अतिरिक्त नियमित रूपमा समाचार प्रसारण गर्न थाल्यो । 'विकासको लागि सञ्चार' भन्ने सन्देशसहित आफ्नो प्रसारणको आरम्भकालदेखि नै नेपाल टेलिभिजनले जनताका जीवन शैली, सामाजिक, आर्थिक, धार्मिक तथा सांस्कृतिक परिवेशमा ठूलो प्रभाव पार्न थाल्यो ।

टेलिभिजन परियोजनाकै रूपमा रहेका बेला २०४२ असारमा ३० जना युवालाई दिएको आधारभूत एकमहिने तालिम र फिनिस ब्रोडकास्टिङ कर्पोरेसनका कार्यक्रम निर्माताद्वय एर्की भिथोनेन् र लिएना भिथोनेन्ले सन् १९८५ डिसेम्बर १ देखि २९ सम्म दिएको एड्भान्सड तालिमले नेपालमा टेलिभिजन पत्रकारिताको जग बसाल्न महत्त्वपूर्ण योगदान पुऱ्याएको हो । एड्भान्स तालिममा काठमाडौँको टङ्गालमा रहेको वर्ल्डभ्यू इन्टरनेसनल फाउण्डेसनको कार्यालयको एक कोठामा सानो नमूना स्टुडियो बनाएर प्रशिक्षार्थीहरू कोही क्यामेरा चलाउने, कोही फ्लोर म्यानेजर बन्ने, कोही समाचार पढ्ने र कोही स्क्रिप्ट लेख्नेजस्ता सीप सिक्न व्यस्त हुन्थे । त्यही जनशक्तिलाई बिहान १० बजेदेखि राति १० देखि ११ बजेसम्म (प्रसारण समयको अतिरिक्त) समाचार उत्पादन गर्ने जिम्मेवारीका साथै वृत्तचित्र, अन्तर्वार्ता, सिनेमा र गीत/सङ्गीतसँग सम्बन्धित मनोरञ्जनात्मक कार्यक्रम पनि उत्पादन गर्नुपर्ने अभिभारा थियो ।

सिंहदरवारमा प्रधानमन्त्री कार्यालय रहेको भवनको सबैभन्दा माथिल्लो तल्लाको बुङ्गलमा नेपाल टेलिभिजनको कार्यकक्ष थियो, जसलाई कैलाश पनि भनिन्थ्यो । पश्चिमतर्फका (स्टुडियो निर्माणका लागि छुट्ट्याइएको दुई कोठा बराबरको क्षेत्र बाहेक) पाँच ओटा कोठा र एउटा हलबाट नियमित प्रसारण थालनी भएको हो । त्यहाँ सिंहले भ्रण्डा बोकेको स्थानको कौशीमा बसेर पनि धेरै समाचारका स्क्रिप्ट लेख्ने काम भयो । परियोजना कालमा (२०४१ सालमा) लाजिम्पाटको सानो घरबाट परीक्षण प्रसारण भएको थियो र सिंहदरवारको कैलाशसम्म आइपुग्दा यसले भविष्यको चुनौतीपूर्ण र रोमाञ्चक पेशा बन्ने सङ्केत देखाइसकेको थियो ।

सिंहदरवारको त्यही बुङ्गलको एउटा ठूलो कोठाको पश्चिमदक्षिण कुनालाई समाचार सम्पादक र रिपोर्टरको कार्य कक्ष बनाइएको थियो । सोही कोठाको उत्तरपश्चिम कुनो भिएचएस प्रणालीको डेकबाट दृश्य सम्पादन गर्ने स्थान थियो

भने पूर्वउत्तर कृना कार्यक्रम निर्माताहरूका लागि स्क्रिप्ट लेखन र अनुसन्धान गर्ने स्थान बनेको थियो ।

जनशक्ति अत्यन्तै थोरै भएकाले बिहान १० बजेदेखि साँझ ४ बजेसम्म समाचार छायाङ्कन गरिसक्नु पर्थ्यो । साँझ ५ बजे सोही कोठाको बीचमा एउटा क्यामेरा राखेर समाचार वाचन गरी रेकर्ड गरिन्थ्यो र पछि सोही कोठाको उत्तरपश्चिम कुनामा बसेर दृश्य सम्पादन गरी दृश्यसहितको समाचार बनाइन्थ्यो ।

एउटै कोठामा बसेर सबै कार्य गर्नुपर्ने अवस्था थियो । तसर्थ समाचार वाचन गर्दा सबैले आ-आफ्नो काम बन्द गरेर मौन बस्नुपर्थ्यो । आकाशमा विमान उडेमा पनि समाचार रेकर्डिङ स्थगित गर्नु पर्दथ्यो र आवाज आउन छोडेपछि मात्रै रेकर्डिङ गर्न सकिन्थ्यो । कहिलेकाहीं त समाचार रेकर्डिङ गर्ने बेलामा सिंहदरवारको तल चोक (वरिपरि भवनहरूको बीचमा रहेको ठूलो चउर) मा थुप्रै कुकुरहरू भुक्थे र तिनलाई धपाउन हामीमध्ये नै कोही त्यहाँका ८७ ओटा सिँढी ओर्लनु पर्थ्यो । कुकुर धपाउनका लागि मात्रै होइन, प्रत्येक पल्ट समाचार छायाङ्कन गर्न जाँदा र फर्कदा सिंहदरवारका ती ८७ ओटा सिँढी नचढी सुखै थिएन । समाचार छायाङ्कनका बेला दिनमा २० पल्टसम्म ती सिँढी चढ्ने र ओर्लने गरेको सम्झना मसँग छ ।

पहिलो समाचार बुलेटिन

नेपाल टेलिभिजनबाट २०४२ पुस १४ मा पहिलो समाचार बुलेटिन प्रसारण भएको थियो । यस बुलेटिनका समाचार स्क्रिप्ट लेखनमा दुर्गानाथ शर्मा, म, लय सङ्ग्रौला, गम्भीरकान्त मैनाली, अर्जुनकुमार राई, विमल शम्शेर थापा र गगन श्रेष्ठको संलग्नता थियो । बुलेटिन दस मिनेटको बनाउने भनिए पनि पहिलो समाचार पाँच मिनेट मात्र प्रसारण गरिएको थियो । बुलेटिन प्रसारण गर्नुअघिको दुर्गानाथ शर्माले उद्घोषण गरेका थिए र मैले समाचार वाचन गरेकी थिएँ । तिनलाई यहाँ प्रस्तुत गर्दा सान्दर्भिक नै होला ।

पहिलो बुलेटिन प्रसारणअघि दुर्गानाथ शर्माले गरेको उद्घोषण^२:

आदरणीय दर्शकवृन्द, आजदेखि हामीले हाम्रो कार्यक्रममा समाचार सेवालार्इ पनि समावेश गराएका छौँ र अब प्रस्तुत छ समाचार । यो समाचार हामीले वास्तवमा दस मिनेट गर्नुपर्ने थियो तर विभिन्न कारणले गर्दा आज हामीले पाँच मिनेट मात्र समाचार

^२ यो उक्त दिन प्रसारित समाचार रेकर्ड गरिएको क्यासेटबाट उतारिएको हो ।

प्रस्तुत गर्न सकेका छौं । त्यसमा हामी दस मिनेटको समाचार प्रस्तुत गर्ने प्रयास गर्ने छौं । यो समाचारमा आज हामीले समाचारपछि त्यो समाचारसँग सम्बन्धित नक्सा पनि दिनुपर्थ्यो तर विभिन्न कारणले आज हामीले त्यो पनि गर्न सकेनौं र त्यसका लागि पनि हामी क्षमा याचना गर्दछौं तर आज हाम्रो यो सुरुआत भएको हुनाले यहाँहरूले हामीलाई क्षमा दिनु होला भन्ने विश्वास छ । अब प्रस्तुत छ समाचार

नेपाल टेलिभिजनको पहिलो समाचार बुलेटिन^३ :

नमस्कार ! अब हामी छोटकरीमा आजका राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय समाचार प्रस्तुत गर्दैछौं । श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव आज ४० वर्ष पूरा गरिबक्सो ४१ वर्षमा प्रवेश गरिबक्सियो । यस शुभ उपलक्ष्यमा आज अधिराज्यभरि हर्षोल्लासको वातावरणमा विभिन्न कार्यक्रमको आयोजना गरी मौसुफ सरकारको दीर्घायु, सुस्वास्थ्य र सुख समृद्धिको हार्दिक कामना गरियो ।

- हेटौंडामा आज आयोजित एक विशेष एवं भव्य समारोहमा श्री ५ महाराजाधिराजबाट मौसुफ सरकारको जुनाफमा चढाइएको अभिनन्दन ग्रहण गरिबक्सियो । राजधानीमा आज एक भव्य जुलुसले नगरको परिक्रमा गरी टुँडिखेलस्थित शाही नेपाली सैनिक मञ्चमा पुगी आमसभामा परिणत भयो । आमसभामा श्री ५ को तस्वीरमा फुलका गुच्छा चढाएर मौसुफको दीर्घायु तथा सु-स्वास्थ्यको कामना गरियो ।
- श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको शुभ जन्मोत्सवको उपलक्ष्यमा विभिन्न राष्ट्रका राष्ट्राध्यक्ष तथा सरकार प्रमुखहरूले मौसुफ सरकारको सुस्वास्थ्य र दीर्घायुको कामना गर्दै सन्देश पठाउनुभएको छ ।
- श्री ५ महाराजाधिराज सरकारबाट मौसुफ सरकारको शुभ जन्मोत्सवको उपलक्ष्यमा श्री ५ बडामहारानी, राजपरिवारसमेत गरी २७० जना महानुभावहरूलाई पदक विभूषण तथा नगद पुरस्कार प्रदान गरिबक्सिएको छ ।
- संयुक्त राज्य अमेरिकाले लस भेगस सहरमा जर्मिनमुनि हाइड्रोजन बम परीक्षण गरेको छ । दोस्रो विश्वयुद्धको बेला जापानको हिरोसिमालाई ध्वस्त पार्ने आणविक बमको शक्तिभन्दा १० गुणा बढी क्षमता भएको हाइड्रोजन बम जर्मिनको सतहभन्दा ५ सय ४९ मिटर मुनि परीक्षण गरेको थियो ।
- इस्लामिक गुरिल्लाहरूले दक्षिणी अफगानिस्तानमा सरकारले लिई राखेका तीन ओटा सहरहरूमा गत साता रक्रेटद्वारा हमला गरी कैयन सिपाहीहरू मारेको वा घाइते बनाईदिएको कुरा गुरिल्ला अधिकारीले बताउनुभएको छ ।

^३ यो उक्त दिन प्रसारित समाचार रेकर्ड गरिएको क्यासेटबाट उतारिएको हो ।

- चीनका सबै सैनिक अस्पताल अब गैर सैनिकहरूको लागि पनि खुला रहने कुरा हेल्थ न्यूजले जनाएको छ । राज्य परिषद् तथा केन्द्रीय सैनिक आयोगले सो आदेश दिएको छ ।
- अमेरिकी राष्ट्रपति रोनाल्ड रेगनले रोम र भिएना विमानस्थलहरूमा भएको आक्रमणपछि इजरायल र मध्यपूर्वका सरकारहरूलाई पत्र पठाई शान्ति प्रक्रिया जारी राख्नका लागि संयम अपनाउन अनुरोध गरेको ट्वाइट हाउसका लारी स्पिकेसले बताउनुभएको छ ।
- पाकिस्तानका विदेशमन्त्री मोहम्मद खान जुनेजुले पाकिस्तानले अफगानिस्तानको बाबर कारवालाको सरकारसँग प्रत्यक्ष वार्ता गर्ने छैन भनी बताउनुभएको छ ।

यस बुलेटिनको उद्घोषणमा नै समाचारसँग सम्बन्धित नक्सा दिन नसकिएको तथ्य जाहेर गरिएको थियो । त्यति बेला हामीले दृश्य भन्ने शब्दको प्रयोग पनि गर्न नजानेर नक्सा भनेछौं । वास्तवमै हामीसँग टेलिभिजनसम्बन्धी ज्ञानको अभाव थियो । तर सिक्दासिक्दै वा भनौं गर्ने, सिक्ने र जान्ने क्रममा टेलिभिजन समाचार प्रसारणमा निरन्तरता दिन सकियो । त्यसपछिका दिनहरूमा क्रमशः दृश्यसमेत भएका समाचार बढ्दै गए ।

भण्डै तीन महिनासम्म प्रत्येक दिन एवं रीतले रेकर्ड गरिएको समाचार नै प्रसारण भइरह्यो । २०४३ वैशाख १ देखि सोही तल्लामा निर्माण गरिएको सामान्य स्टुडियोबाट नेपाल टेलिभिजनले समाचारलाई प्रत्यक्ष प्रसारण गर्न थाल्यो । सोही दिनदेखि नै अङ्ग्रेजी भाषामा समाचार प्रसारण सुरु गरिएको थियो । नेपाल टेलिभिजनबाट प्रसारित पहिलो अङ्ग्रेजी समाचार बुलेटिन रविन शर्माले वाचन गरेका थिए । त्यति बेला अङ्ग्रेजी बुलेटिन तयार पार्ने काममा रानी गुरुङ कक्षपति थिए । अङ्ग्रेजी समाचार बुलेटिन प्रसारण हुन थालेको एक हप्तापछि अङ्ग्रेजी बुलेटिन तयार पार्न प्रकाश केसी र अमरशम्शेर राणा पनि संलग्न भए । पछि रानी गुरुङ कक्षपतिले पनि अङ्ग्रेजी समाचार वाचन गरिन् ।

समाचार उत्पादन र प्रसारण

रिपोर्टिङ

दर्शकलाई टेलिभिजनमा सन्देश बुझ्न धेरै सजिलो हुन्छ किन भने सुन्ने र देख्ने दुवै माध्यमबाट यसमा सन्देश आइरहेको हुन्छ । तर दृश्य र वाचन गरिने आलेखवीच तालमेल मिलाउने चुनौती रिपोर्टरलाई हुन्छ । टेलिभिजन समाचार रिपोर्टिङका लागि अन्य सञ्चारमाध्यममा भैं व्यावसायिक कुशलता त चाहिन्छ नै, छायाङ्कन र दृश्य सम्पादनसम्बन्धी प्राविधिक ज्ञानको पनि आवश्यकता

हुन्छ। दर्शकले बुझ्ने गरी समाचार प्रसारण गर्नका लागि रिपोर्टर स्वयंले समाचारको मर्म बुझ्ने हुनुपर्छ। काममा अव्यावसायिक हस्तक्षेपको वातावरण समाचार कक्षमा हुनुहुँदैन। तब मात्रै रिपोर्टरले सही र वस्तुगत समाचार लेख्न सक्छ। तर स्थापनाकालमा त्यति बेलाको राजनीतिक पृष्ठभूमिमा मौलाएको भाषणे शैलीको समाचारलाई बढीभन्दा बढी प्राथमिकताका साथ प्रसारण गर्नुपर्ने अवस्था थियो। रिपोर्टरले मन्त्रीका भाषणको प्रतिबाट नै समाचार तयार पार्नुपर्ने हुन्थ्यो। कहिलेकाहीं त मन्त्रीका भाषणमा समाचारका लागि आवश्यक सूचना वा जनचासोका विषयवस्तु नै भेटिँदैनथ्यो। 'पढेरभन्दा परेर जानिन्छ' भन्ने बुढापाकाको भनाइ नेपाल टेलिभिजनको सन्दर्भमा ठाककै मिल्छ। प्रारम्भिक दिनमा प्रसारणको नयाँ माध्यमलाई बुझ्ने, जान्ने र सिक्दै जाने क्रम थियो। प्राविधिक रूपमा ती समाचार उत्कृष्ट दर्जाका नभए पनि दृश्यको माध्यमबाट आफूतिर आकर्षित गर्न नेपाल टेलिभिजन सफल भएको थियो।

सञ्चार क्षेत्रमा समाचारलाई मुख्य रूपमा घटनाप्रधान समाचार (हार्ड न्यूज) र प्रक्रियाप्रधान समाचार (सफ्ट न्यूज) गरी दुई वर्गमा हेर्ने गरिन्छ। तर त्यति बेला टेलिभिजनका लागि अधिकांश हार्ड न्यूजहरू रिपोर्टरले लेख्ने पर्दैनथ्यो। त्यस्ता घटनाप्रधान समाचारहरू प्रायः सबै सरकारी स्रोत (मन्त्रालय वा सरकारी विभाग वा कार्यालय) बाट सोझै विज्ञप्तिमार्फत आउँथे। त्यस्ता घटनाका समाचारलाई रिपोर्टर वा सम्पादकले महत्त्वपूर्ण भागको लिड बनाउन वा लामोलामो सरकारी वाक्यलाई छोट्ट्याउन समेत नसक्ने अवस्था थियो। रिपोर्टिङका बेला व्यक्तिमुखी समाचारलाई बढी महत्त्व दिइन्थ्यो। सानातिना गोष्ठी सभाहरूमा प्रधानमन्त्री र मन्त्री गए ठूलो समाचार बन्थ्यो। तर देशको सामाजिक, आर्थिक परिवर्तन गर्ने दूरगामी प्रभावका घटना वा उपलब्धिले खासै महत्त्व पाउँदैनथे। कसैले रिपोर्टिङ गर्न खोज्यो भने पनि मन्त्री वा विशिष्ट व्यक्तिहरूलाई ओभेलमा पार्न खोजेको आरोप लाग्थ्यो।

प्रहरी र सेनासम्बन्धी समाचार रिपोर्टिङ गर्न पाइँदैनथ्यो। सरकारी निर्णय र सूचनालाई सरकारी भाषामै समाचार मानेर लेख्नु र पढ्नुपर्ने बाध्यता थियो। त्यहाँ कार्यरत सञ्चारकर्मीले यस्तो प्रचलनलाई तोड्न खोजे पनि संस्थान प्रमुख, विभागीय सचिव र मन्त्रीको दबाबले उनीहरूको प्रयासलाई निस्तेज पारिदिन्थ्यो। यहाँसम्म कि गैरसरकारी सङ्घसंस्था र व्यापारिक क्षेत्रमा भएका अनियमितताका सम्बन्धमा समाचार प्रसारण गर्न पनि कार्यालय प्रमुखको स्वीकृति लिनु पर्थ्यो। स्वीकृति नलिई समाचार रिपोर्टिङ गर्न जाँदा त्यस्ता क्षेत्रमा संलग्न अधिकारी वा व्यापारीले

समाचार सङ्कलनपछि कार्यालय आइपुग्नुअगावै कार्यालय प्रमुखलाई फोन गरेर सम्पूर्ण रिपोर्टिङ रद्द गर्न लगाएका थुप्रै उदाहरण छन् ।

समाचार रिपोर्टिङका लागि क्यामेरापर्सनले युम्याटिक फर्म्याटको भण्डै १० किलोग्रामको क्यामेरा बोक्नु पर्थ्यो भने सोही क्यामेरासँग करिब एक मिटर लामो तार जोडेर करिबकरिब १० किलोग्राम तौलकै डेक पनि रिपोर्टरले साथै बोकेर क्यामेरापर्सनसँग जानु पर्थ्यो । तसर्थ रिपोर्टरहरूले आपसमा आफूहरूलाई रिपोर्टर नभनी 'पोर्टर' भन्ने गर्थे ।

सम्पादन

नेपाल टेलिभिजनमा समाचार बुलेटिन प्रसारण हुन थालेपछि टेलिभिजन पत्रकारिताले महत्त्व पाउँदै गयो । तर परम्परागत शैलीमा प्रसारण आरम्भ गरेका सरकारी सञ्चारमाध्यममा कार्यरत समाचार सम्पादकले आफ्नो कार्य कुशलता भने समाचार प्रसारणको लामो समयसम्म पनि देखाउन सकेका थिएनन् । रिपोर्टरले ल्याएका समाचारलाई सङ्कलन गरेर प्राथमिकताका साथ क्रमबद्ध रूपमा प्रसारण गर्ने मुख्य दायित्व सम्पादकको हो । नेपाल टेलिभिजनको स्थापनाकालमा थोरै जनशक्तिले नै रिपोर्टर र सम्पादकको काम सम्हाल्नु पर्थ्यो । साँझमा मात्र एकएक ओटा नेपाली र अङ्ग्रेजी भाषाको समाचार बुलेटिन प्रसारण हुने भएकाले दिनभरि रिपोर्टिङ गर्ने व्यक्तिले नै साँझ परेपछि समाचार सम्पादन र कहिलेकाहीं त वाचन पनि गर्नुपर्थ्यो । सरकारका नीतिगत निर्णयका समाचार राष्ट्रिय समाचार समितिमार्फत समाचार कक्षमा आउँथे । ती समाचारमा काँटछाँटको गुन्जायस त थिएन नै, समाचारका रूपमा आएको विषयवस्तुकै बारेमा दृश्य पनि होस् भनी सम्बन्धित विभागका अधिकारीलाई बोलिदिन आग्रह गर्दा पनि उनीहरूले त्यसका लागि 'माथिको आदेश' लिनुपर्ने अवस्था थियो ।

कतिपय अवस्थामा त सरकारी निर्णयको समाचार विभागीय लेटर प्याडमा आउँथ्यो । तर त्यस्तो समाचारको भाषा पत्रकारितासँग मिल्ने स्तरको हुँदैनथ्यो । प्रशासनिक शैलीमा लेखिएका त्यस्ता समाचारलाई सरल भाषामा जनताले बुझ्ने किसिमबाट लेख्न कोसिस गर्नु निरर्थक हुन्थ्यो । किनकि फ्याक्सबाट समाचार फर्न नपाउँदै आदेश आउँथ्यो, "जस्ताको तस्तै पढ्नु" ।

पञ्चायतकालमा सम्पादकको भूमिका गौण थियो भन्दा हुन्छ । सम्पादकको काम सामाजिक, सांस्कृतिक र मानवीय चासोका समाचारलाई सम्पादन गर्नुमै सीमित थियो । नीतिगत निर्णयका र राजनीतिक समाचार जुन रूपमा समाचार कक्षमा आइपुग्थे, त्यही रूपमै प्रसारण गर्नुपर्ने बाध्यता थियो सम्पादकहरूमा ।

यदि त्यसलाई सम्पादन गरेर पढियो भने सरकारको समाचार काँटछाँट गर्ने हिम्मत कसले गर्‍यो भन्ने प्रश्न खडा हुन्थ्यो ।

समाचार बुलेटिन प्रसारण अर्वाधि आधा घण्टा हुन्थ्यो । कहिलेकाहीं समय अभावका कारण मन्त्रीका तोक आदेशका समाचार (गोष्ठीका समाचार) कथंकदाचित्त बुलेटिनमा पारिएन भने भोलिपल्ट स्पष्टीकरण दिनुपर्ने हुन्थ्यो । मैले नै यस्तो स्पष्टीकरण पटकपटक दिनुपरेको थियो । सम्पादकीय स्वतन्त्रता व्यवहारमा कति पनि थिएन । पत्थार नलाग्ने समाचार पनि बुलेटिनमा राख्नुपर्थ्यो । त्यस्ता उदाहरणको रूपमा २०४६ सालको जनआन्दोलन ताकाका समाचारलाई लिन सकिन्छ । २०४६ चैत २१ मा काठमाडौँका सडकमा जताततै जुलुस देखिएका थिए । ती सबै स-साना जुलुस मिसिएर मूल जुलुस सिंहदरवारको मूल गेट अगाडिबाट भद्रकाली हुँदै टुँडिखेल खुला मञ्च जाँदै थियो । जुलुसको अग्रभाग खुला मञ्च पुगिसक्दा पनि पुच्छर भने सिंहदरवारको मूल गेट अगाडि नै थियो । दिउँसो जनलहर उल्लेको जुलुसको दृश्य आफ्नै आँखाले देखादेख्दै साँझ आफैँले “मुट्टीभरका अराष्ट्रिय तत्त्वले निकालेको जुलुस” भन्ने राष्ट्रिय समाचार समिति (रासस) को बुलेटिन पढ्नु पर्‍यो । त्यति बेला रेडियो नेपाल, *गोरखापत्र*, रासस र नेपाल टेलिभिजनमा समाचारको एकरूपता हुनुपर्छ भनिन्थ्यो र सबै सरकारी सञ्चारमाध्यमले राससको बुलेटिनलाई समाचारको मुख्य स्रोत मानेर सोही प्रयोग गर्नुपर्ने आदेशजन्य बाध्यता थियो ।

विभिन्न देशका राजदूतहरूले राष्ट्राध्यक्ष समक्ष प्रस्तुत गर्ने ओहोदाको प्रमाणपत्र नितान्त औपचारिक समारोह हो र सो समारोहको समाचार दुई लाइनमै सिद्धिन्छ । जस्तो कि “श्री ५ महाराजाधिराज समक्ष नेपालका लागि विभिन्न देशका राजदूतले आ-आफ्नो ओहोदाको प्रमाणपत्र प्रस्तुत गर्नुभयो” । तर त्यति बेला प्रमाणपत्र प्रस्तुत गरिँदा प्रमाणपत्र प्रस्तुत गर्ने राजदूतको राष्ट्रका बारेमा राष्ट्राध्यक्षबाट कस्तो उद्गार व्यक्त गरियो र नवनियुक्त राजदूत महोदयबाट पनि नेपालबारे कस्तो भावना व्यक्त गरियो भनेर फेहरिस्तसहित भण्डैभण्डै पाँच मिनेटसम्मको समाचार पनि पढ्नु पर्‍थ्यो । राससबाट आएका यस्तो समाचारमा न रिपोर्टरको काम हुन्थ्यो न सम्पादकको ।

कहिलेकाहीं त शब्दअनुसारको दृश्य खोज्ने कि दृश्यअनुसारको शब्द छान्ने भन्ने विषयमा पटकपटक बहस पनि हुन्थ्यो । तर निष्कर्ष ननिस्कने अवस्थामा जसले जस्तो समाचार बनायो त्यस्तै समाचार प्रसारण गरिन्थ्यो । टेलिभिजन समाचारको निर्माणका क्रममा प्राथमिकता निर्धारण गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू जस्तै : दर्शक, प्रवाह गरिने सूचनाको परिमाण, समाचारको मूल सन्देश तथा त्यसले पार्ने असर आदिका बारेमा हेक्कासम्म पनि नराखी समाचार उत्पादन गरिन्थ्यो ।

आधिकारिक पुष्टि नभई केही प्रसारण नगर्ने चलन थियो नेपाल टेलिभिजनमा । फन् सरकारी उच्चपदस्थ वा अन्य महत्त्वपूर्ण व्यक्ति जोडिएको घटनामा त समाचार बनाउन निकै अष्टचारो हुने गर्थ्यो । सार्वजनिक भई सबैले थाहा पाइसकेका महत्त्वपूर्ण घटनाबारे समेत मौन बस्नुपर्ने बाध्यता थियो । उदाहरणको लागि, दरबार हत्याकाण्ड हुँदा रेडियो नेपाल र नेपाल टेलिभिजनले १८ घण्टासम्म पनि समाचार सम्प्रेषण गर्न सकेनन् । आधिकारिकता पुष्टि नगरी समाचार प्रसारण नगर्ने सरकारी खबरदारीले गर्दा सबैलाई सबै कुराको जानकारी हुँदा पनि सो समाचार प्रसारण भएन । त्यति मात्रै होइन, बिहान ६ बजेदेखि दिउँसो १ बजेसम्म यी दुवै माध्यमबाट भजन बाहेक श्रोता र दर्शकले केही सुन्न हेर्न पाएनन् । अहिले जस्तो निजी च्यानल त्यति बेला भएको भए सूचना यसरी गुम्सिने थिएन होला ।

नेपाल टेलिभिजनमा स्थापनापछिका करिब १० वर्षसम्म पनि रिपोर्टर र सम्पादकको भूमिकामा खासै अन्तर देखिएको थिएन । पछिल्ला वर्षहरूमा भने समाचार बुलेटिनको सङ्ख्या थपिँदै जाँदा बिहान, बेलुका र दिउँसो तीन सिफ्टमा कार्य गर्ने भनेर सम्पादक र रिपोर्टरहरूको कार्य विभाजनसम्म गरियो । साथै पछिका करिब १० वर्षसम्म समाचारको स्क्रिप्ट लेख्दा दुई ओटा कार्बन पेपर राखेर तीन प्रति बनाइन्थ्यो । पहिलो प्रति वाचकका लागि, दोस्रो प्रति समाचारसहित दृश्य संयोजन गर्न स्टुडियोमा बस्ने समाचार सम्पादनका लागि र तेस्रो प्रति स्टुडियोका उत्पादकका लागि, जसले प्रसारणमा कतिबेला पर्दामा समाचार वाचक देखाउने र कति बेला दृश्य देखाउने भन्ने संयोजन गर्ने कार्य गर्ने गर्दथे ।

सम्पादकलाई समाचारको प्राथमिकता छुट्ट्याउने, कुन समाचार कहाँनेर कसरी राख्ने भन्ने अधिकार भए पनि यसै गर्ने भनेर अडान लिने अवस्था नेपाल टेलिभिजनको सम्पादकीय कक्षमा न हिजो थियो न आज नै छ । फरक यति मात्रै हो कि आज निजी च्यानल पनि अस्तित्वमा भएकाले प्रतिस्पर्धा तीव्र छ र सरकारी सञ्चारमाध्यमले पनि स्तरीय समाचार बुलेटिन उत्पादन र प्रसारण गर्नुपर्ने बाध्यता छ । समयले ल्याइदिएको यो परिवर्तनले सम्पादकहरूलाई केही राहत पुगेको भने छ ।

वाचन

टेलिभिजन पत्रकारितामा रिपोर्टर, सम्पादक र वाचकको भूमिका अन्योन्याश्रित हुन्छ । आफ्नो विषयवस्तुलाई उत्कृष्ट ढङ्गबाट प्रस्तुत गर्ने क्षमता रिपोर्टरमा हुनुपर्छ भने सम्पादकले आफ्नो समाचार बुलेटिनलाई आकर्षक ढङ्गले कस्तो स्वरूप दिने, कसरी र कुन विषयवस्तुलाई प्राथमिकतामा पार्ने भन्ने महत्त्वपूर्ण

निर्णय गर्नुपर्छ । तर रिपोर्टर र सम्पादकले आ-आफ्नो उत्कृष्ट कला देखाएर तयार पारेको समाचारलाई वाचकले सही उच्चारण र शैलीका साथ पढिदिएन भने समाचारको प्रभावकारिता कमजोर हुन्छ । समाचार वाचकको रूपमा छुट्टै व्यक्तिको व्यवस्था गर्ने पुरानै चलन हो । तर समयको परिवर्तन सँगसँगै अचेल रिपोर्टर, सम्पादक र वाचक एउटै व्यक्ति बनेको पनि पाइन्छ । यसो गर्दा समाचारको प्रस्तुति भन्नु सुगठित हुन्छ भन्ने विश्वास गरिन्छ । तसर्थ समाचार सम्पादक र रिपोर्टर पनि वाचकको रूपमा टेलिभिजनका पर्दामा देखा पर्ने परिपाटी बस्दै गएको छ ।

पहिलो समाचार बुलेटिन प्रसारण भएपछि दुई वर्षसम्म दुर्गानाथ शर्मा र मैले मात्रै समाचार बुलेटिन पढ्ने गरेका थियौं । कहिलेकाहीं त कोही एक व्यक्ति विरामी हुँदा, विदेश वा जिल्ला भ्रमणमा गएको बेला अर्को व्यक्तिले लामो समयसम्म पनि समाचार वाचन गर्नुपर्थ्यो । सुरुको करिब एक महिनासम्म समाचार बुलेटिन रेकर्ड गर्दा वाचकको ठीक अगाडिको क्यामेराको दाय्याँबायाँ नीर शाह र रविन्द्रशमशेर राणा उभिनथे । आधा घण्टाको बुलेटिनमा १५ देखि २० ओटा विषयवस्तुका समाचार पढ्नुपर्थ्यो ।

समाचारको स्क्रिप्ट टेलिप्रम्प्टरमा देखिने र त्यसैमा हेरेर वाचकले पढ्ने अहिले जस्तो सुविधा त्यस बेला थिएन । स्क्रिप्ट टाइप गर्ने व्यवस्था समेत थिएन । रिपोर्टरले हातले लेखेको समाचारलाई पढ्नुपर्ने बाध्यता थियो । वाचकलाई प्रत्येक दिन सालाखाला १२ प्रकारका हस्तलिखित स्क्रिप्ट पढ्नुपर्ने हुन्थ्यो । कुनै बेला त समाचार पढ्दापढ्दै अक्षर बुझ्न गाह्रो परी अलमलिनुपर्थ्यो । नबुझिने अक्षरका कारण शब्दको गलत उच्चारण पनि बरोबर हुने गर्थ्यो । माईकल इ मेलोनोस्की भन्नुपर्नेमा माईकल ह मेलोनोस्की, आर्च विसप डेसमण्ड टुटु हुनुपर्नेमा आचार्य विसप डेसमण्ड टुटु, एंगोला भन्नुपर्नेमा अँगालो र सँगालो भन्नुपर्नेमा साँगलो भनेर पढ्ने गरिएका उदाहरण छन् । तर समाचार वाचन गर्ने व्यक्ति वाचनका लागि मात्रै आउने र रिपोर्टिङ तथा सम्पादनमा वास्ता नगर्ने अवस्थामा यस्तो गल्ती अधिक हुने गर्थ्यो ।

समाचार प्रत्यक्ष प्रसारण गरिने भएकाले सच्याउने कुरै आएन । तसर्थ समाचार वाचकको काम कठिन हुन्छ । उसले रिपोर्टर र सम्पादकको भावनालाई आत्मासात गर्नुका साथै प्लोर म्यानेजर, समाचार उत्पादक, प्राविधिक निर्देशक र क्यामेरापर्सन सबैको इसारा तथा निर्देशनलाई बुझेर तुरुन्तै काम गर्नुपर्ने हुन्छ । तर प्रारम्भकालमा दृश्य अति नै कम हुने भएकाले लगातार लामालामा

समाचार पढिरहनुपर्थ्यो र टेलिभिजनमा वाचकलाई नै धेरै समय देखाइन्थ्यो । यसले वाचकलाई भन्नु चुनौती थपिदिन्थ्यो ।

समाचार वाचकले टेबुलमा राखिएको हस्त लिखित समाचार पढ्नलाई टाउको झुकाउनैपर्थ्यो । यसरी समाचार वाचन गर्दा क्यामेरामा घरिघरि हेर्न नमिल्ने हुँदा प्रस्तुति दमदार बन्दैनथ्यो । त्यसैले दर्शकहरू बेलाबेलामा फोन गर्दै “दूरदर्शनमा जस्तो गरी समाचार पढ्नुस् न” पनि भन्थे । समाचार प्रसारणको करिब नौ वर्षसम्म पनि हस्त लिखित स्क्रिप्ट नै पढियो । तर २०४४ सालको अन्त्यतिर हाम्रो इन्जिनियर मित्रहरूले लगाएको जुक्तिपछि घोप्टिएर पढ्नु नपर्ने भयो । उनीहरूले समाचार प्रसारणको क्यामेरामा टेलिभिजनको सेट जोडी समाचार पढ्ने व्यक्तिको ठीक माथि सिलिडमा त्यसको क्यामेरा जडान गरे । सिलिडको क्यामेराले वाचकको टेबुलमा रहेको समाचारको स्क्रिप्टलाई खिचेर अगाडिको क्यामेरामा जोडिएको टेलिभिजन सेटमा देखाइदिन्थ्यो । उक्त सेटमा देखाइएको अक्षरलाई हेरेर समाचार वाचकले पढ्दा दर्शकलाई हेरेर समाचार पढेको जस्तो देखिन्थ्यो । यसलाई हामी नेपाली शैलीको प्रम्प्टर भन्ने गर्थ्यौं । तर यसरी पढ्नको लागि कालो मोटो मार्करले अलि ठूलो अक्षरमा समाचारको लिड र पुछारको भाग लेख्नु पर्थ्यो । समाचारको बीचको भाग पढ्दा दृश्य देखाइने हुनाले टेबुलमा रहेको स्क्रिप्ट नै पढे पनि भइहाल्थ्यो ।

नेपाल टेलिभिजनले समाचारका लागि २०४९ सालमा ‘टेलिप्रम्प्टर’ प्रविधिको प्रयोग सुरु गरेको हो । यसमार्फत समाचार वाचन गर्दा तल घोप्टिन नपर्ने र दर्शकलाई हेरेर समाचार भने जस्तो हुने भएकाले दर्शकलाई नजिकपनको आभास हुन्छ भने वाचकलाई पनि पढ्न सहज हुन्छ । अक्षर नबुझिने भन्ने पनि हुँदैन ।

समाचारको विकासक्रम

रेडियो नेपालको साँझ ७ बजेको समाचार अत्यन्त लोकप्रिय भएकै कारण सुरुमा नेपाल टेलिभिजनको समाचारलाई ७:३० बजेदेखि ८ बजेसम्म आधा घण्टा प्रसारण गर्न थालिएको थियो । साँझको प्रसारणमा एउटा अङ्ग्रेजी र एउटा नेपाली समाचार बुलेटिन प्रसारण हुँदै आएको बेला २०४६ वैशाख १ देखि बिहान ६:३० बजेदेखि ९ बजेसम्म प्रभातकालीन प्रसारण सुरु गरियो । सोही दिनदेखि बिहान ७:०५ बजे नेपाली समाचार बुलेटिन प्रसारण हुन थाल्यो (हेर्नुहोस् बक्स ३.१) ।

सूचना सम्प्रेषणको माध्यमका रूपमा रेडियो नेपाल र गोरखापत्र स्थापित भइसकेको अवस्थामा स्थापना भएको नेपाल टेलिभिजनले आफ्नो भूमिकालाई

बक्स ३.१ : नेपाल टेलिभिजनको समाचार बुलेटिनको विकासक्रम

१. २०४२ पुस १४ मा प्रथम बुलेटिन साँझ ७:३० बजे प्रसारण भयो । साँझ ७ बजे रेडियो नेपालमा समाचार प्रसारण हुने भएकोले समय नजुधोस् भनी ७:३० मा प्रसारण गर्न थालिएको हो ।
२. २०४३ वैशाख १ गते राति १० बजे अङ्ग्रेजी समाचारको प्रसारण आरम्भ भयो ।
३. २०४६ वैशाख १ गतेदेखि बिहान ६:३० बजे प्रभातकालीन प्रसारण आरम्भ हुन थाल्यो र सोही दिनदेखि बिहान ७:०५ मा नेपालीमा समाचार बुलेटिन प्रसारण भयो । साँझको समाचार ७:३० को सट्टा साँझ ८ मा प्रसारण गर्न थालियो ।
४. २०४७ सालको संविधान घोषणा भएको दिन अर्थात् कात्तिक २३ गतेदेखि साँझ ६:३० बजे नेपाली समाचार बुलेटिन थप गरियो ।
५. २०४८ सालको आम निर्वाचनको बेला प्रत्येक घण्टा निर्वाचनसम्बन्धी समाचार बुलेटिन प्रसारण भयो र पहिलोपल्ट अधिराज्यभरिबाट टेलिफोन रिपोर्टिङ प्रारम्भ गरियो ।
६. २०५० सालदेखि दिउँसो २ बजे नेपाली समाचार बुलेटिन थपियो ।
७. २०५६ माघ १८ गतेदेखि बिहान ७:०५ बजे, दिउँसो २ बजे, साँझ ६:३० बजे, साँझ ८ बजे र १० बजेको समाचार बुलेटिनका अतिरिक्त बिहान ९ बजे अङ्ग्रेजीमा, ११ बजे नेपालीमा, १ बजे अङ्ग्रेजीमा थप समाचार बुलेटिन प्रसारण हुन थाले ।
८. २०५९ सालमा दिउँसो १२ बजे, ३ बजे, ४ बजे र ५ बजे सङ्क्षिप्त बुलेटिन प्रसारण हुन थाल्यो । साँझ ६:३० बजेको नेपाली बुलेटिन ६ बजे सारियो र ७ बजे अङ्ग्रेजीमा सङ्क्षिप्त बुलेटिन प्रसारण हुन थाल्यो ।
९. हाल (२०६५ कात्तिकमा) नेपाल टेलिभिजनमा बिहान ७ र ११ बजे दिउँसो २ बजे, साँझ ७, ८ र ११ बजे, राति २ बजे, बिहानको ५ बजे नेपाली समाचार बुलेटिन प्रस्तुत हुने गरेका छन् भने बिहान ८ बजे, दिउँसो १ बजे, साँझ ६ बजे, राति १० र १ बजे अङ्ग्रेजी बुलेटिन प्रसारण हुन्छन् । यसै गरी बिहान ६, ९ र १० बजे र दिउँसो १२, ३ र ५ बजे सङ्क्षिप्त समाचार बुलेटिन प्रसारण भइरहेका छन् ।

जनमानसमा पुऱ्याउन भरमग्दुर प्रयास गरेको हो । रेडियो नेपालको पहुँच पूर्वमा मेची पारिदेखि पश्चिममा महाकालीसम्म फैलिएको अवस्थामा टेलिभिजन काठमाडौँ उपत्यकामा मात्रै सीमित थियो । २०४४ सालमा फूलचोकीमा ट्रान्समिटेड स्टेसन राखिएपछि तराईका केही भागमा पनि नेपाल टेलिभिजनको समाचारको पहुँच हुन थाल्यो ।

समाचार प्रसारण त सुरु गरियो तर समाचार बनाउने, समाचार लेख्ने र समाचार वाचन गर्ने ज्ञान हामीसँग यथेष्ट थिएन । तसर्थ जसले जस्तो समाचार बनाए पनि आत्म सन्तुष्टिको अनुभव प्रत्येक स्क्रिप्टमा गरिन्थ्यो । छापाको लेखन

शैलीले नै टेलिभिजन समाचार लेखनलाई धेरै लामो समयसम्म प्रभावित पारी नै रह्यो । छापा पत्रकारितामा जस्तो वा विद्युतीय सञ्चारमाध्यमकै रूपमा रहेको रेडियोका लागि गरिने रिपोर्टिङभन्दा टेलिभिजन पत्रकारिता बेग्लै भएको कुरा पछि मात्र बुझ्न सकियो । थोरै तर सही शब्दको चयनले नै टेलिभिजन पत्रकारितालाई सुस्पष्ट र प्रभावकारी बनाउन सक्छ भन्ने पनि विस्तारै बुझियो ।

नेपाल टेलिभिजनले समाचार प्रसारणको दायरा क्रमशः बढाउँदै लग्यो । जनशक्तिमा वृद्धि भयो, तालिमका अवसर प्राप्त भए, प्राविधिक हिसाबले पनि नेपाल टेलिभिजन सक्षम हुँदै गयो, यसको पहुँच देशव्यापी बन्यो र अन्ततोगत्वा स्याटलाइटमार्फत अन्तर्राष्ट्रिय पहुँचसमेत प्राप्त भयो । यी उपलब्धि र दर्शकको मागका कारण नेपाल टेलिभिजनका दैनिक बुलेटिनको सङ्ख्यामा वृद्धि भयो (हेर्नुहोस् बक्स ३.१) ।

नेपाल टेलिभिजन : राज्यको कि सरकारको ?

नेपाल टेलिभिजन राज्यको टेलिभिजनका रूपमा स्थापना भएको हो । तर स्थापनालगत्तै नै यसलाई सरकारको टेलिभिजन बनाइयो र त्यही क्रम निरन्तर जारी छ । नेपाली राजनीतिमा गत दुई दशकमा उल्लेखनीय उतारचढाव देखा परे । नेपाली राज्यसंयन्त्रमा त्यस्तो राजनीतिक परिवर्तनको प्रत्यक्ष असर देखा पर्ने नै भयो । तर नेपाल टेलिभिजनका कार्यशैली, प्रस्तुति, संस्थागत संरचना इत्यादिमा पनि यी परिवर्तनका जोडदार असर देख्न पाइयो । विभिन्न राजनीतिक प्रणालीमा नेपाल टेलिभिजनको समाचारले भोगेका नियतिबारे अब चर्चा गरौं ।

स्थापना र पञ्चायतकाल

नेपालमा टेलिभिजन प्रसारण सुरु हुँदा यो विकल्परहित त थियो नै, तत्कालीन पञ्चायतको पनि विकल्प छैन भनिन्थ्यो । त्यही निर्विकल्प सोचाइ र कार्यशैलीले नेपाल टेलिभिजनले आफूलाई समयसँगै परिमार्जित र परिष्कृत गर्दै अगाडि बढाउन सकेन । यसले सुरुका दिनदेखि अपनाएको समाचार शैलीलाई सैद्धान्तिक हिसाबले अधिनायकवादी शैली मानिन्छ । जति बेला टेलिभिजनको समाचारभित्र 'समाचारको परिभाषा' खोजिन्थ्यो, त्यति बेला पत्रकारिताको अन्य सिद्धान्तले काम गर्दैनथ्यो । विश्वव्यापी चलनको 'पाँच डब्ल्यु एक एच' को मान्यतालाई त हारीगुहारी प्रयोग गर्न खोजिन्थ्यो । तर प्रशासकहरूले समाचारलाई कतै न कतै नियन्त्रणमा लिई नै रहेका हुन्थे । उदारवादी सोच र लेखन शैलीको आवश्यकता नै थिएन ।

पञ्चायत व्यवस्थाका मन्त्री, राजनीतिज्ञ र पेशागत सङ्गठनका नेताहरू सबै आफूलाई कुशल भाषणकर्ताको रूपमा हेर्न चाहन्थे । फलाना मन्त्रीको भाषण टेलिभिजनमा लामो समयसम्म बज्यो, तर मेरो भाषण किन त्यति छोटो देखाएको भनी सोध्नुछ र कारवाही गर्नेतर्फ मन्त्रीहरूले ध्यान दिएपछि, नेपाल टेलिभिजनका क्यामराहरू मन्त्रीका अनुहारतिर अझ बढी केन्द्रित भए । साँझको समाचार सिद्धिएको आधा घण्टाभित्र उच्च ओहोदाका व्यक्ति वा विभागीय हाकिमको फोन आएन भने त्यो दिन सबैलाई चित्त बुझाइएछ भन्ने महसुस हुन्थ्यो ।

समाचार बन्नका लागि आवश्यक तत्वका चार आधार— सामयिक (टाइम्लिनेस), महत्त्व (इम्पोर्टेन्स), आकार (साइज) र निकटता (प्रक्सिमिटी) ले समाचारमा त्यति महत्त्व पाउँदैनथे जति महत्त्व मन्त्री र राजनीतिक व्यक्तिहरूले पाउँथे । केही व्यक्ति यस्ता समेत भेटिए जो नेपाल टेलिभिजनको क्यामेरा नदेखेसम्म सभा सम्मेलन वा कार्यक्रममा बोल्न सुरु नै गर्दैनथे । टेलिभिजन समाचार छायाङ्कन गर्न जाँदा थोरै उपकरण धेरै ठाउँमा पुऱ्याउनुपर्ने भएकोले कुनै कार्यक्रममा निमन्त्रणा गरेको समयभन्दा ढिलो पनि पुगिन्थ्यो । ४५ मिनेट वा एक घण्टा ढिलो जाँदा पनि मन्त्री वा प्रमुख आमन्त्रित व्यक्ति नेपाल टेलिभिजनको क्यामेरा कुरेर बसेको पाइन्थ्यो । कहिलेकाहीं सभा सकिएपछि पुगियो भने पनि क्यामेराअगाडि राखेर खाली सभा स्थलको एक छेउमा उभिएर भाषण गरेको अभिनय गराइन्थ्यो र त्यही दृश्य बेलुका समाचारमा देखाइन्थ्यो । त्यति बेलाको समाचार उत्पादन र प्रसारण शैलीलाई निम्न लिखित केही प्रसङ्गले स्पष्ट पार्छन् :

१. पञ्चायतकालको अन्त्यतिर पर्यटन मन्त्री बनेका पाण्डे थरका एक मन्त्रीले प्रत्येक दिन कतै न कतै गरेको भाषण खिचैपर्ने बाध्यता त थियो नै, साथै उनले थमाएको लिखित भाषणका अनुच्छेदलाई उनी स्वयंले १, २, ३ गरेर प्राथमिकताको वर्गीकरण गरिदिन्थे र समाचारमा तीन ओटै अनुच्छेद पढ्नुपर्थ्यो । ती समाचारका अभिन्न वाक्यांश यस्ता हुन्थे :

क. श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको कुशल नेतृत्वमा देशमा विकासको मूल फुटाउन सबै जुट्नु आवश्यक छ र विकासप्रेमी राजाको इच्छा पूरा गर्न सबै नेपालीले पञ्चायती व्यवस्थामा यथेष्ट अवसर पाउने छन् ।

- ख. समाज सेवी श्री ५ बडामहारानी सरकारको छत्रछायाँमा नेपाली महिलाले आफूलाई गौरवशाली महिला मान्दै समाज सेवाको क्षेत्रमा समर्पण गर्नु परेको छ ।
  - ग. पञ्चायती प्रजातन्त्रको स्थापनाले देशमा भोक, रोग र अशिक्षा हटाउन महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउँदै आएको छ । पञ्चायती व्यवस्था एउटा त्यस्तो व्यवस्था हो, जसले राष्ट्र निर्माणमा सबैलाई समान अवसर प्रदान गर्दै आएको छ ।
२. त्यति बेला सरकारी वा गैरसरकारी कार्यालयमा हुने अनियमितता वा भ्रष्टाचारका खबर प्रसारण गर्ने प्रयास त टाढाको कुरा थियो । सामान्य जानकारी लिने प्रयास पनि गर्न पाइँदैन थियो । एक पटक वन विभागमा भएको अनियमितता खोज्न नेपाल टेलिभिजनको टोली पुगेको थाहा पाएपछि मल्ल थरका तत्कालीन वनमन्त्रीले क्यामेरापर्सन रवि बस्नेत र रिपोर्टर म स्वयंलाई बोलाएर गाली मात्रै गरेनन्, जागिर खाइदिने धम्की पनि दिए । त्यसको भोलिपल्ट टेलिभिजनका महाप्रबन्धकले यस विषयमा मागेको स्पष्टीकरण मसँग अद्यापि सुरक्षित छ ।
  ३. पञ्चायत कालमा विपक्षी वा पञ्चायतभिन्न अटाउन नचाहनेहरूको आवाज प्रसारण गर्नु त परै जाओस्, उनीहरूको फाइफुट्ट अनुहार पनि देखाउन सकिने अवस्था थिएन । बहुदलवादी व्यक्तित्वसँग भेटघाट गर्न र कुराकानी गर्न समेत प्रतिबन्ध थियो । २०४४ सालमा सिंहदरवारस्थित नेपाल टेलिभिजनको कार्यालयमा नेपाली काङ्ग्रेसका युवा नेता मोहन बस्नेत मलाई भेट्न आएका थिए । उनी मेरी दिदी पद्मा सिंहका सहपाठी थिए । त्यति बेला सानोठिमीस्थित हाम्रो घरमा टेलिफोन नभएकाले दिदीलाई ममार्फत परीक्षासम्बन्धी सूचना दिन उनी त्यहाँ आएका थिए । कार्यालयबाहिर उभिएर करिब १० मिनेट हाम्रो कुराकानी भएको थियो । त्यसको भोलिपल्ट मैले उनलाई के कति कारणले भेटेको हो भन्ने सम्बन्धमा मेरो कार्यालय प्रमुखलाई स्पष्टीकरण दिनु पर्‍यो । त्यति बेला ती कार्यालय प्रमुखले मलाई काङ्ग्रेस भएको आरोप मात्रै लगाएनन्, पञ्चायत ढाल्ने काममा गोप्य रूपमा लागेको ठोकुवा पनि गरे ।
  ४. नेपाल टेलिभिजनका समाचारलाई सूचनामूलक बनाउनुको साटो प्रशासनिक दबावमूलक बनाउने प्रयास नै धेरै हुन्थ्यो । त्यति बेला प्रायोजित शब्द राखिएका गालीयुक्त वक्तव्यहरूले समाचार भरिन्थे । पञ्चायती राजनीतिबाहेक दलहरूको नामै उच्चारण समेत गर्न मिल्दैनथ्यो । २०४६ सालको जन आन्दोलनका बेला पञ्चहरूले गरेको वक्तव्यवाजीमा प्रयोग भएका केही

वाक्यांशहरू यस्ता थिए— भेडाका छाला ओढेका ब्वाँसाहरू, विदेशीको बुई चढेका अराष्ट्रिय तत्त्वहरू, मुट्टीभरिका आतङ्ककारीहरू, आदि। पटकपटक समाचारहरूको बीचबीचमा यी शब्दावलीहरू प्रयोग गरिरहनु पर्थ्यो। विभिन्न सङ्घसंस्थाले निकाल्ने वक्तव्यहरूमा यी शब्द नभए आफैँले थपेर पढ्नुपर्ने बाध्यता थियो।

पञ्चायतकालमा नेपाल टेलिभिजन देशको एकमात्र टेलिभिजन प्रसारण थियो र यसको विकल्प थिएन। मनोरञ्जनात्मक कार्यक्रमका हिसाबले यसको प्रस्तुति पनि ठीकै थियो। तर पत्रकारिताको सैद्धान्तिक र व्यावहारिक धर्मसँग गाँसिएको समाचार र समाचारमूलक कार्यक्रममा भने यसले उल्लेखनीय सफलता पाउन सकेन। सत्य बोल्नुपर्ने पहिलो जिम्मेवारी, जनउत्तरदायी अनुशासित पत्रकारिता र आलोचना प्रसारण गर्न सक्ने क्षमतामा नेपाल टेलिभिजन कमजोर थियो। विभिन्न सीमाले साँगुरिएको लेखन शैली, दासत्व मानसिकता र प्रशासनिक दबाव थगैँ, उनीहरूलाई रिभाउँदै अघि बढ्नुपर्ने हुँदा समाचारले आफूलाई जनमानसमा खरो उतार्न सकेन। यद्यपि नेपाली जनतालाई नेपाली भाषामा नेपाली सरोकारका अनेकौँ विषयवस्तुसँग नजिक्याउने काम भने नेपाल टेलिभिजनले गरेकै हो।

२०४६ सालपछिको १३ वर्ष

२०४६ सालमा भएको जनआन्दोलनले नेपालमा प्रजातन्त्र पुनःस्थापना गर्‍यो। त्यसपछिका वर्षहरूमा पत्रकारिता क्षेत्रले केही खुकुलोपनको अनुभव गरे पनि नेपाल टेलिभिजनको समाचारको नीति भने उस्तै रह्यो। प्रजातान्त्रिक पद्धतिका नेताहरू पनि आफ्नो बाहेक विपक्षीको (विपक्षी पार्टी होस् वा आफ्नै पार्टीभित्र विपक्षी गुटको होस्) समाचार देखाउनलाई अघोषित प्रतिबन्ध लगाउन पछि पर्दैनथे। एक अर्कालाई राजनीतिक हिलो छ्याप्ने कामका लागि पनि टेलिभिजनको प्रयोग गरिन्थ्यो। सामाजिक, आर्थिक, खेलकूद, मनोरञ्जन तथा मानवीय चासोका विषयमा समाचार समेट्न भ्याइँदैनथ्यो, दलका नेता र सत्तारूढ व्यक्तिका पछि दौडँदैमा नेपाल टेलिभिजनका समाचारकर्मीको दिन बित्दथ्यो। अनि साँभ्र परेपछि उही पुरानै परम्परागत ढर्रांमा समाचार प्रसारण गर्नु बाहेक विकल्प थिएन।

यस अवाधिमा विशेष गरी विपक्षीलाई गाली गलौज गर्न र जनताका समस्या र अभावप्रति पनि वक्तव्य जारी गरी नाटक मञ्चन गर्न सरकारले सरकारी

सञ्चारमाध्यमलाई प्रयोग गर्ने परम्परा भन्नु मौलाउँदै गयो । नेपाल टेलिभिजनमा अनुहार देखाउँदा अत्यन्त लोकप्रिय मानिने अर्धविश्ववासले प्रजातान्त्रिक परिपाटीमा बनेको सरकारका मन्त्रीहरूलाई पनि ग्रसित नै बनायो । यसैको फलस्वरूप मन्त्रीहरू आफ्ना मन्त्रालयको काममा तल्लीन हुनुभन्दा उद्घाटन र भाषणमुखी कार्यक्रममा अधिक व्यस्त हुन थाले ।

बहुदलीय व्यवस्थाको स्थापनापछि, निजी क्षेत्रले सञ्चारमा हात हाल्यो । छापा पत्रकारितामार्फत आर्थिक, सामाजिक, प्रशासनिक लगायत अनेकौँ क्षेत्रका विकृति र विसङ्गति बाहिर आउन थाले । सुरुका केही वर्ष निजी माध्यमले देखाउने विकृतिहरूको खण्डन गर्ने माध्यमको रूपमा नेपाल टेलिभिजनलाई उच्च पदस्थ अधिकारीले प्रयोग गर्न थालेका थिए । त्यस्ता खोजमूलक समाचारलाई नेपाल टेलिभिजनको पर्दामा पनि जनताले हेर्न चाहेका थिए । जनचासो र सरोकारका विषयवस्तुलाई उजागर गर्नुपर्ने अप्रत्यक्ष दबाव नेपाल टेलिभिजनलाई पनि पर्दै गयो । यसरी क्रमिक रूपमा नेपाल टेलिभिजन परिवर्तन भन्ने हुँदै गएको देखिन्छ ।

पार्टीभित्रको आन्तरिक राजनीतिमा पनि टेलिभिजनले एउटै पार्टीका नेतालाई पक्ष र विपक्षमा राख्नुपर्ने अवस्था समेत बेलाबखत देखा परेको थियो । गिरिजाप्रसाद कोइराला प्रधानमन्त्री भएको पहिलो कालमा गणेशमान सिंहलाई र पछिल्लो कालमा कृष्णप्रसाद भट्टराईलाई समाचारमा न्यूनीकरण गर्ने र प्राथमिकतामा नराख्ने कार्य भएको तथ्य त्यति बेला टेलिभिजनमा कार्यरत सबैलाई जानकारी नै छ ।

२०४८ सालको आम निर्वाचनपछि, दोस्रो जननिर्वाचित प्रधानमन्त्री बन्ने मौका पाएका गिरिजाप्रसाद कोइरालाले सरकारी सञ्चारमाध्यमलाई प्रयोग गर्ने कार्यमा नयाँ कीर्तिमान नै कायम गरे । २०४८ सालको निर्वाचनपछि रिक्त रहेको स्थानमा उप निर्वाचनको तयारी भइरहेको बेला पार्टीभित्रको अन्तरद्वन्द्व र त्यागी सर्वोच्च नेता गणेशमान सिंहको भूमिकाको विरुद्ध उनले गरेको विष वमनलाई वक्तव्यमा उतारेर टेलिभिजनको बिहानको ७ बजेको ३० मिनेटको समाचारमा १८ मिनेटको वक्तव्य पढ्न लगाएका थिए । नेपाल टेलिभिजनको इतिहासमा १८ मिनेटको एउटै वक्तव्य त्यो पनि दृश्यविना वाचन गरियो । त्योभन्दा अघि र त्योभन्दा पछि यति लामो वक्तव्य पढिएको छैन । त्यति बेला प्रधानमन्त्रीका सञ्चार सल्लाहकार वरिष्ठ पत्रकार थिए र उनले सुरुदेखि अन्त्यसम्म जस्ताको तस्तै पढ्नु भन्ने आदेश दिएका थिए । सल्लाहकारको आदेश तत्कालीन महाप्रबन्धकलाई आएको थियो र उनले न्यूज रुमलाई त्यस्तै आदेश दिए । आदेश आएपछि पालना गर्नुबाहेक विकल्प थिएन । त्यति बेला महाप्रबन्धकमा नीर शाह र समाचार महाशाखा प्रमुखमा दुर्गानाथ शर्मा थिए ।

यस प्रकार प्रजातान्त्रिक कालमा पनि नेपाल टेलिभिजनमा समाचारको मर्मलाई न्याय गर्न सकेन। गाली गलौज मिसिएका भाषाका वक्तव्यहरू अर्धविराम र पूर्णविराम पनि नहटाई पढ्नुपर्ने बाध्यता पञ्चायत काल र प्रजातान्त्रिक कालमा उस्तै नै थियो। व्यक्तिवप्रधान समाचारले नै पहिले प्राथमिकता पाउने परम्परा र मन्त्री वा सरकारी कर्मचारीविरुद्ध बोल्न नपाइने अवस्थामा पनि खासै परिवर्तन आएन। यद्यपि निजी क्षेत्रको सञ्चारमाध्यमको बलियो उपस्थितिले गर्दा नेपाल टेलिभिजनको समाचारमा पनि केही सुधारका सङ्केत भन्ने देखा परे।

शाही काल

२०६१ माघ १९ देखि तत्कालीन राजा ज्ञानेन्द्रले शासनको बागडोर आफ्नो हातमा लिई राज्य सञ्चालन गर्न थाले। त्यस बेला सात राजनीतिक दलले यसविरुद्ध आन्दोलन सुरु गरेका थिए। तसर्थ शाही शासन कालमा सात दलसँग सम्बन्धित नेता वा कार्यकर्तासँग बोल्नै प्रतिबन्ध त थिएन, तर उनीहरूसँगको लामो संवाद र छलफललाई शङ्कास्पद दृष्टिले हेर्ने परिपाटी सुरु भैसकेको थियो। समाचारमा विपक्षीलाई स्थान दिनु हुँदैन भन्ने मान्यताले बढी प्रश्रय पाएको थियो र परिसंवाद (टक शो) कार्यक्रमहरूमा त विपक्षीहरूको उपस्थिति शून्य मात्रै भएन पञ्च प्रवृत्तिबाट मन्त्री भएकाहरूले उनीहरूमाथि विष वमन गर्ने कार्य समेत भयो। तर यति हुँदाहुँदै पनि समाचारमा प्रत्येक दिन भइरहेका आन्दोलनका समाचारलाई न्यून रूपमै भए पनि दिने काम चाहिँ भई नै रट्यो।

यसको प्रमाणको रूपमा नेपाल टेलिभिजनका दृश्य सङ्ग्रहालयमा रहेका समाचारका एलएनइ (लोकल न्यूज एण्डिटेड) क्यासेटमा सुरक्षित पुराना दृश्यहरू छन्। पत्रकार महासङ्घको जुलुशमा भएको लाठी चार्ज र प्रहरी भ्यानमा कोचिएका पत्रकारहरू समेतको दृश्य प्रसारण भएको थियो र ती दृश्यहरू अद्यापि सङ्ग्रहीत छन्। वामदेव गौतम, माधव नेपाल, अर्जुननरसिंह केसी, डा. रामशरण महत, सुजाता कोइराला, आदिले बोलेको कुरा उनीहरूकै बोलीमा दिन नसकिए पनि दृश्य र समाचारहरू प्रसारण भएका थिए।

शाही कालका सञ्चारमन्त्रीहरू दलको नाम नै सुन्न चाहँदैनथे। ढकाल र राणा थर भएका ती मन्त्रीहरूले राजाको गुणगान गाउने कार्यमा बढीभन्दा बढी समाचारको समय खर्चन खोजे। दरबारका संवाद सचिवले कुनै पनि समाचारमा प्रत्यक्ष हस्तक्षेप गरेनन् तर ती मन्त्रीहरू दरबारलाई खुशी पारी आफ्नो आयु बढाउन निरन्तर लागी नै रहेका थिए र यस क्रममा विपक्षीलाई कहिल्यै टेलिभिजनमा देख्न र सुन्न चाहेनन्।

शाही कालको सुरुका दिनमा केही निजी सञ्चारमाध्यममा सेनाले समाचार सेन्सर गर्ने समेत गरेको थियो । नेपाल टेलिभिजन भने सरकारीमाध्यम भएकोले यसलाई सेन्सर गर्न कोही आएनन् । तर एउटा आदेश चाहिँ के थियो भने रेडियो नेपाल र नेपाल टेलिभिजनले समन्वय गरेर समाचारमा एकरूपता ल्याओस् ।

एमाले र काङ्ग्रेस कालमा आ-आफ्ना समाचार प्रसारण हुनुपर्थ्यो भन्ने अडान त थियो तर समाचारको प्राथमिकतामा उति चासो थिएन । तर शाही कालमा राष्ट्राध्यक्ष, मन्त्रपरिषद्का उपाध्यक्ष र मन्त्रीहरूको समाचारलाई प्राथमिकतामा पार्दा समाचारको महत्त्वलाई भन्दा व्यक्तित्वलाई बढी ध्यान दिनुपर्ने भयो । सुरक्षा निकायका मनोबल घट्ने खालका समाचार प्रसारण गर्न मौखिक प्रतिबन्ध लगाइएको थियो ।

शाही कालमा नेपाल टेलिभिजनको समाचार हेर्ने दर्शकको सङ्ख्या ढ्वात्तै घट्यो भन्ने केही अनुमान पनि गरिएका थिए । तर त्यति बेला सरकारी निर्णय र सरकारी नीतिसम्बन्धी समाचार नेपाल टेलिभिजनबाट नै पहिलो पल्ट प्रसारण हुने परम्परा थियो । त्यसपछि मात्रै अरू माध्यमले पाउँथे । जनचासोका विषयवस्तु नेपाल टेलिभिजनले देखाउँदैन भनेर यसको आलोचना भएकै हो तर देशमा देखा परेका चर्चित विषयवस्तुहरूमा सरकारको धारणा कस्तो छ भने बुझ्नका लागि भए पनि दर्शकलाई नेपाल टेलिभिजन हेर्नेपर्ने हुन्थ्यो । यद्यपि त्यति बेला नेपाल टेलिभिजनको दर्शक सङ्ख्या केही घटेको हुनसक्छ ।

दोस्रो जनआन्दोलनपछि

दोस्रो जनआन्दोलनपछि पनि नेपाल टेलिभिजनका सञ्चारकर्मीबीच अन्योलको स्थिति आयो । केही सञ्चारकर्मी नव माओवादी बन्न दौडिए । यो काल खण्डमा सातै दल अन्तरिम संविधानको प्रणेता भएकाले ती दलहरूको समाचार प्रसारण गर्ने काममा रोकतोक भएन । तर यो कालखण्डमा पनि माओवादी ज्यादति र नकारात्मक काम कारवाहीलाई प्राथमिकताका साथ प्रचारप्रसार गर्न सक्ने अवस्था भने देखिएन । माओवादी ज्यादतिको विरोधमा सडकमा उत्रेकाहरूबारेको समाचार नेपाल टेलिभिजनले शान्ति प्रक्रिया विथोलिन्छ भनेर देखाएन । तर निजी क्षेत्रका टेलिभिजनले भने यस्ता विषयवस्तुलाई महत्त्वका साथ देखाउन सके । विशेष गरी वाइसिएलका ज्यादतिका कारण घाइते भएको घटना जगजहेर हुँदा पनि सो घटनालाई नेपाल टेलिभिजनका कतिपय समाचार बुलेटिनमा द्विपक्षीय भिडन्त भनेर सम्प्रेषण गरिएको थियो ।

यो कालखण्डमा पनि नेपाल टेलिभिजन पूर्वाग्रही देखियो। निलम्बित राजासम्बन्धी समाचार यसको प्राथमिकतामा पर्दै परेन। यहाँसम्म कि राजाले २०६५ जेठ १५ मा राजदरबार छोड्ने बेलामा आयोजना गरेको पत्रकार सम्मेलनलाई सबै टेलिभिजनले प्रत्यक्ष प्रसारण गरे। तर नेपाल टेलिभिजनले यस घटनालाई वास्ता गरेन।

यो काल खण्डमा सञ्चारमन्त्रालय धेरैजसो समय माओवादीको भागमा परेको छ। कुनै चर्चित राष्ट्रिय मुद्दामा विभिन्न दलका नेताहरूसँग अन्तर्वार्ता लिँदा माओवादीलाई चिढाउन नहुने मनोवैज्ञानिक दबाव समाचार कक्षलाई छँदैछ। उदाहरणका रूपमा यस कालमा टक शोमा बोलाइएका राजनीतिक नेतालाई हेर्न सकिन्छ। अन्तर्वार्ता लिनका लागि माओवादी मन्त्रीहरू, पार्टीका नेताहरू अथवा माओवादीप्रति अलि नरम देखिएका अन्य दलका नेता प्राथमिकतामा परेका छन्। माओवादीप्रति बढी आक्रामक भनी चिनिएका नेताहरू जस्तै एमाले नेता खड्ग ओली, काङ्ग्रेस नेतृ सुजाता कोइराला, रामचन्द्र पौडेल समाचार र टक शोको प्राथमिकताबाट ओभरका पर्दै गएका छन्। टेलिभिजनमा यस्तो शैलीको विकास पञ्चायत कालमा भएको हो तर पञ्चायतले मृत्यु वरण गरेको १९ वर्ष वितिसक्दा पनि नेपाल टेलिभिजनबाट यो रोग हराउन सकेको छैन।

निष्कर्ष

गन्तव्य बिनाको यात्राले अन्योल उब्जाउँछ, भनेभैं नेपाल टेलिभिजन पनि आफ्नो यात्रामा अलमलिएको पाइन्छ। यसले शासनसत्तासँग निरपेक्ष रही आफ्नो लक्ष्य निर्धारण गर्न सकेको छैन। तसर्थ सरकारमा आउने परिवर्तनसँगै तालमा ताल मिलाउनु यसको पहिलो काम भएको छ। यस प्रकार नेपाल टेलिभिजनको नियति सत्तारूढ दलको पोल्टाको वस्तुकै रूपमा भइरहेकोमा कसैको दुई मत नहोला। कसले धेरै गन्यो र कुन कालमा कम भयो भन्ने मात्रै मतभेदको विषय हो।

नेपाल टेलिभिजनको प्रसारण सुरु गरिँदा नेपाली सरोकारका विषयलाई समेटेर टेलिभिजन प्रसारण गर्नु कम चुनौतीको विषय थिएन। जनशक्ति, प्रविधिलगायतका स्रोतको अभावसँग जुध्दै नेपाल टेलिभिजनले समाचार प्रसारणको इतिहास सुरु गरेको हो। यद्यपि जनचासोलाई समेट्दै समाचारको गुणात्मक विकास गर्न जति सक्नुपर्ने हो त्यो नगरेको तथ्य पनि जायज नै हो। समाचारमा गुणात्मक विकासका लागि सम्पादकीय स्वतन्त्रता अपरिहार्य हुन्छ। तर नेपाल टेलिभिजनमा यस्तो स्वतन्त्रता सदा सरकारी पोल्टामा नै रहिरह्यो। फलस्वरूप

यसको समाचारले अपेक्षाकृत प्रगति गर्न सकेन । यसलाई राजनीतिक खेल खेल्ने टुँडिखेल नै बनाउन सबै राजनीतिज्ञ लागे र अन्य सरोकारका व्यक्ति त्यसको साक्षी मात्रै बन्न पुगे ।

पछिल्ला दिनहरूमा टेलिभिजन समाचारमा तीव्र प्रतिस्पर्धा देखिएको छ, र नेपाल टेलिभिजनले पनि समाचारलाई स्तरीय, छरितो र वजनदार बनाउनुपर्ने दबाव महसुस गरिरहेको छ । यससँग भएको लामो अनुभव, भौतिक स्रोत, तालिम प्राप्त जनशक्ति, रिपिटर टावरमार्फत बनेको अधिराज्यभरिको पहुँच, आदिले गर्दा प्रतिस्पर्धामा निम्सरो हुन पर्दैन नेपाल टेलिभिजनलाई । तर प्रतिस्पर्धामा खरो उत्रनलाई सम्पादकीय स्वतन्त्रता नभई हुँदैन । यसको व्यवस्था मिलाउन सके नेपाल टेलिभिजनको समाचारको भविष्य उज्ज्वल छ ।